

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

ИЛЬКЧИННИҢ ДЕПУТАТ БИЛЕДИ

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 161 (11959)

1982 чыладың июль 11, воскресенье

1925 чылда
үндөөлөткөнгөн

Өртөз 3 көп.

БӨГҮН СОЦИАЛИСТИГ
ЧАРЫШ ЭКРАНЫНДА

● Бирги чартык чылда.
● Кудулап турарының
чылдагааны.

ЧЫЛ ПЛАНЫН КҮҮСЕДИР ДИЗЕ...

Республиканың үлестүр
бүдүрүлгелери бирги чартык
чылда продукция сайгарары-
нын хемчөөлүнүн-даа, оон
еске-даа хевирлерин бүдүр-
ерин-даа талаа-биле план-
ныг оонаддарынын күүсет-
кен. Бирги чартык чылда
планнан ажык 2,2 миллион
рублдин продукциянын сай-
гарган. Ол дээрже чылда ху-
дөөн алап социалистиг ху-
дөөлөргө 2,6 катеп хөй
болуп турар.

Бирги чартык чылда 57
бүдүрүлгө чери планнарын кү-
үсеткен болгаш ажык күүсе-
кен. Ол бүдүрүлгелер план-
дан ажык 2,7 миллион рубл-
дин продукциянын сайгар-
ганын. Бо өрткен айдарда
Тываның электрии четкелери.
Чадаанын хемүр-деш раз-
рези. Кызыл районун сүт
заводу, Кызыл-дун тараа сүт
заводу, айт-сөөк дал-
ганы бүдүрүлгө, авто-
сөөк заводу эске кол-
лективтерден эки аймакка. Ол
үе дүргүзүлгө планнан ажык
59 муң тонна хемүр-деш, 7,1
миллион киловатт-шак элек-
трии энергия, 2,9 муң де-
беттик метр экик блоктары,
281 тонна айт, 33 тонна мал
үзү, 266 тонна чалан сүт
продукциянын, 291 тонна лат-
тан бүдүртүнгөн.

Электрии энергия, далган,
копалтер кылгылар, мал
үзү, хемүр-деш бүдүрүл-
гө-биле социалистиг ху-
дөөлөр планда күдүргөнгөндө
эзөөн ажык күүсеткен. Ре-
спубликаның үлестүр бү-
дүрүлгелери күш-ажылдын

бүдүрүлгөдүн планда көр-
дүнгөнгөндө 2,4 хуу улга-
тырган.
Электрии-энергия, одалга
үлестүргө эзөөн өзүлде че-
лип алдырган.

Чамдык чедип алдырган
чедипкинер-биле кады со-
циалист ху-дөөлөргө чам-
дык пункттарын күүсе-
ткен барганын демдөөр
хөтөк. Чамдын бүдүрүлгө
коллективтери планныг
оонаддарынын күүсеткен
ылданын барганар. Ылды
үлестүр бүдүрүлгелери тех-
никтиг болгаш экономикти
нөртүлгелерин кудулаткан.
Күш-ажылдын бүдүрүлгө-
дүнүн өздүгөндүн күсө-
биле бүдүрүлгө хемчөөлүнүн
өздүгөндүн 70 хууун хан-
дырын социалистиг ху-дөө-
лөргө өткөлдөргө өткө-
лөргөн. Ылды болза-даа
бирги чартык чылда үлестүр
продукциянын бүдүрүлгө
болгаш күш-ажылдын бүдү-
рүлгөдүн өздүгөндүн чам-
дык коллективтер кудулат-
кан. Тууру, демир-бетон кы-
лыглар, сортуг даг-дугу бү-
дүрүлгө талаа-биле социали-
стиг ху-дөөлөргө күүсеткен-
гай болган.

Республикада жомулд тур-
ар бүдүрүлгөдөр ам-даа бар.
Бирги чартык чылда 8 бүдү-
рүлгө продукция сайгары-
нын, 18 бүдүрүлгө күш-ажыл-
дын бүдүрүлгөдүн бөдө-
лөргө талаа-биле планныг
күүсеткен. Оон түнө-
лөргө бир миллион рублдин
продукциянын чедир бүдүр-
бөөн, «Тыва даг-дугу» ком-
би-

нат продукция сайгарынын
планна ай санында күүсе-
ткен келгеш, күрүгө өрө-
лөткөн. Кызыл-дун алыг за-
вуду, Кызыл-Мажалыктын
тууру заводу, Чадаанын,
Шагаан-Арыгын кыш ажы-
лагы чедир ай планнарын
беш улаа күүсеткен. Баран-
дык продукция бүдүрүлгө 25
бүдүрүлгө, күш-ажылдын 25
бүдүрүлгө бөдөлөргө 22
коллектив кудулаткан.

Чамдык үлестүр бүдүрүл-
гелери чиг-тти, материал-
дарын ажык чарыгдан, орун-
галыг эвес аймакдан турар-
лар. Эрткен беш айдарда 9
бүдүрүлгө карыгалыг айма-
даа, Чижээ, «Шаганартия»
строй трестин үлестүр бү-
дүрүлгө комбинаты 144 муң,
Кызыл-Мажалыктын айт ком-
бинаты 244 муң, «Тыва кээ-
дугу» трестин демир-бетон
кылыглар заводу 113 муң ру-
бл карыгалыг болган.

Бо чылдын үлестүр продук-
циянын бүдүрүлгө болгаш
оун сайгарынын күрүгө
планын күүседир дизе, айгы
чартык чылда 71 миллион
рублдин продукциянын бү-
дүрүлгө күүсеткен. Оун амы-
лыгдала ботталдырып, мын-
да-ла бөлөк эвес, Ылганга
бүдүрүлгө бүрүтүлгө күр-
гө планын эвес, а социали-
стиг ху-дөөлөргө долдур
болгаш ажык күүседир дөш
аймаккалар сорузгалыг.

Р. ЕЛИЗАРОВА,
республиканың статисти-
ка эрелелеринин кидис эрге-
лечкени.

Наадымга уткуштур

БИР ДЕМНИГ ДООСКАН

Репортаж

Республиканың улуг ажыл-агыйларын бирөөн —
«Тыва» совхозун ажыл-агыйлары бо хүнерде боттар-
нын чартык чылда кылган ажыл-агый түнөс, чаңдык
болгаш мааказын эрттиргенер.

Ол болушунуң журнуу чарында бир чугула кампа-
ния — хой кыргылдаы доозуган. Кыргылдаы 29 нодан-
дан 14900 хойну кыргып, Совхоз күрүгө 57 тонна дук са-
дар планын ажык күүседир турарын баш бурунгаар кыл-
ган санаашкынар көргүскөн.

Бо репортажты совхоз те-
вүлөдүрүлгө эвеси кыргылда
үндүзүлгө кылган тургула.
Сөөлү коданар туру тургу-
лаан. Ол хүн республиканын
суратгы маалымдарын бир-
өөн — коммунист Олар Ба-
ядооноун алды чус ажык хө-
күмүр чедиринде аймак-
хайымныкын бөдү.
Электриг аргаттарын,
хөй хачыларын лаап-
мезин, хөдүгү үнөтүлгө
доозган. Совхозтун удуртук-
лары, партия болгаш аймак-
лык комитеттеринин кеңигү-
нери колдуу-ла мында.

Кол зоотехник С. Д. Ондар-
биле алаа ужуражы берди-
нис.

— Чайгы таарымчалыг бай-
далдан дүргөн күш кирип, дү-
гү хозагдан бөдүлүп, чартык
бөдүлүп дүгүтү хойларын
кыргылдаычче июнун ийги-
лери чартында кыргып, чедир
конкута дооскан бес.

А нары, чартык парил дүгүтү
хойларын дүгүтү хозагын
наш конкута манаан. 27-де
массалык-биле кыргып, Кы-
ргылдаын электриг 36 аргат-
биле, ош ышкан 100 хөй
кыш хол-биле чорудуп кел-
ди-нис — дөш, анын спе-
циалист кыргыкчыларын бир
демниг аймак-агый бөдү-
лөсүлө.

Ылангыя төп шаңын, мып
ажыл-агыйын, тулутун,
Б. МААДЫР.

ШЫН АЖЫГЛАНЫНДАН МАГАДЫЛАТТЫНАР

Тудуг трестеринин бол-
гаш каттыжыңынын
ажыл-агыйларынын че-
вүлөс хурамы СЭКП обкомун
Чырымынның бажы-
дынга болуп өрткен. Тудуг-
монтаж ажылдакчыларын
чартык чыл планнын кү-
үсөдөз болгаш ийги чартык
чылдын сорулгаларын дугай-
ынаа чуттаалык. Бо талаа-
биле илеткеди Тыва
АССР-ниң Министрлер Чөвү-
лелиниң Даргазын ора-
чакчы Д. С. Монгуш кылган.

Эрткен чартык чылда рес-
публиканың улус ажыл-агый-
нын адырлары чамдык че-
дишкенин билгеш болган. Ол
үлөш дүргүзүлгө үлестүр
бүдүрүлгөдүн 2,2 хуу эскен.
Электроэнергия, дилег мате-
риалдары, мыштан кылгылар,
хемүр-деш болгаш эске-даа
продукция бүдүрүлгө чартык
чылдын социалистиг ху-
дөөлөргө күүсеткен. Бү-
дүрүлгө күрүлгөлерин рес-
публиканын тудуучулары ба-
за эзөөн өкчөгүлө.

«Тыва кээдугу» трестин
№ 18 РКМ-да Күжүгөт Шой-
дар-оолга удурткан бригада
чартык чылдын тудуг-монтаж
ажылдарын 152 хуу күүсе-
ткен. Ол-да тресте В. С. Ва-
динниң бригадазы чартык
чыл планын 130 хуу күүсе-
ди, күш-ажылчы темизин
шактычтыкан.

Тудуг материалдарын ей-
таанда, үзүктөдирбей ула-
стоттарга, объектилерге
чедирин турар чалаа-
чылардан тудуг ажы-
дынын темизин улау-
биле хамаарып, Ылангыя бо
талаа-биле «Красноярск-
стройтранс» трестин Кызыл
автобазанын И. Блиннов
удурткан чалаачылар бри-
гадазынын ажылы макталды.

Республиканың совхозтары-
нын тудуг калбарган. 1700
ммыстыг бола мал, 3050
ажык шөр мал турар кая-
ларын фермаларда, хой-
жур

кышпагаларда туткан. «Күш-
ажылдын хостуу» совхозта
1530 тонна минералдыг че-
мишчидеги шыгдалга скла-
ды бөдөлүм кылдыр туткан.
190 га черий сугаттыкан,
884 га шалдуу сугаттыг
системаларын өкчөлдүр кыл-
ган. Чус тонна, погаа урар
шыгыгын «Коммунизмниң
хөдөл» совхозта тудуп кыл-
ган. Республиканың чурта-
чы чопуна 36,7 муң дөбөл-
чик метр чуртталга шөлү,
21 олуттуг чунар-бажыңы
немей туткан. Ажылдага
кыргы тудуларже капитал
салышкынын күш-ажыл-
дыг кудулавынын мөңгө-
дөң чамдык чотумчалыг бай-
дал тургустуган.

Күш-ажылдын бүдүрүлгө-
дүнүн планы эрткен алды
айларда 103,8 хуу күүсет-
кен. Бригада керээзин, күш-
ажылдын телеверин шын
ажылдагындан капитал ту-
дугун эзөөн хөдүлгөдүн ма-
гадылаттылган. 83 бригада
бо хүнерде бригада керээзи-
биле аймакка турар.

Тудуг ажылынын темизин,
күш-ажылдын бүдүрүл-
гөдүн моон-даа мын көдү-
лүп, улам эки аймакка бо-
луркун бүгү барымдалары
барын үзүл хуралга де-
мдөөлөң. Ук хуралга СЭКП
обкомунун секретары А. И.
Ванжа кыргып, чүве чут-
таал, Чуртталга, амырал
хандырыга объектилерин
тудуун шактычтыгынын,
кышкыларга таарымчалыг бай-
далды тургузгалычче кичээ-
лөй улап, тус черий ту-
дуг материалдарын эки
ажылдарын, ажылдага
кыргы тудуларын дарыг ту-
ларын, хуулазын улап-
таанын, тудуг черлерин
баадазын сайырадырын
чутулазын ош чутулазын о-
налап демдөөлөң.

А. ОСКУР.

БҮДҮН ЧАРТЫК КАТАП ХӨЙ

Хой кыргылдаын чотугу
үзүлгө бөдөлүм чамдык эр-
тирин дүргүлүк, ук
ажылды СЭКП-ниң XXII
сессиян атыг совхозтун
ажыл-агыйлары шакты-
чтыкан. Оон түнөлдө оон
ажык муң хойдан 17,3 тонна
дук кыргылдаын болгаш
күрүгө дук садар план ажык
күүсеткен.

Он бирги беш чылдын ий-
ги чылда хойдан 2,2 ки-
лограм дук кыргыры көр-
дүгөн турган. Бо сорулга хө-
күмү кыргылда 2,7 килограмм

кыдыр күүсеткен. Дүктү
чидир чок кыргырынга
электриг хачымы А. Мак-
паш, В. Дажы болгаш хол ха-
чымы С. Ошук-Саар, М. Се-
денима олар тергини көргү-
зүлгелерин чедип алганар.
Олар бо кан хонук дүргүзү-
лгө кыш бүрүз 200—300 хой-
ну кыргылган. Дук кыргыч-
ымы М. Чечек, дук кыргыч-
ымы С. Дамы-Белек база кызым
ажылдаан.

Он алды кодангы хой-
ларын чачыс-ла кыш
дук планын күүсеткен. Кара-

Сат Дугар-оол, Монгуш Танов,
Сат Шооча олар хойдан-
па 3,5—3,6 килограмм дук кыр-
гып алган болгаш планын 1,5
катеп ажык күүсеткен. Кош-
кар кадарымы К. Ооржак бир
хойга оонаштыр 5 килограмм
дук кыргып планын 7,4 ки-
лограм чедир күүсеткен.

Совхозтун хойжурлар бот-
тарыны чедипкинер рес-
публика наадымыга турса-
кадым турар. Олар ам чай-
лагалыктын организастыг
эрттири турарлар.
О. ТӨГҮС.

ЧАРТЫК ЧЫЛ: түнөлдөр багай эвес

СЭКП Төп Комитетинин
май (1982 чыл) Пленумунга
эп Леонид Ильич Брежнев-
тиң илеткелинде чуттаалы
мышкан, балык ажыл-агыйын
моон соңгаар шапкын хөткүл-
делег чорудары негетинин
кегеш. Ол Аш-чөм програм-
манын ботталдырынын ба-
за бир кол кезээ. Балыктан
кылдырган продукциянын кө-
дөдөргөн, оон шынарын бе-
длер болгаш ассортименти-
нин азы-бүрү боттарын
чедип аларын кол сорулга
кылдыр көргөн. Бо сорулга
күүседир делегей өкчө-
лөң чамда чарынын шын-
данын, балык ажыл-агыйын чам-
каа хөдөлгө хөмөргө оргат-
таш, алаа балык эстүрүн
күштеринин баа бир чуту-
ла сорулазын бирөөн. Оон
аңгыда балыкты чарынын
байлаан камгалаар, оон балык
өстүрүр шынарын өкчө-
дөргөн.

Бистин республикада балык
өстүрүлгө таарымчалыг
улуг хөдөл, хөмөр бар. На-
йымсыла Кызылда Устүг-Ени-
сейин балык заводунун кол-
лектив балыкты өстүрүп, ону
тудар талаа-биле чамдык че-
дишкенин бо чылдын
бирги чартында чедип ал-
ган. Ук коллектив чаңдык
болган байырлаа — Балык
хүнү багай эвес көргү-
зүлгелерин уткан. Коллектив
кеңигүлгө чартык чылда
балык-ла 100 муң хөй рубл-
дин продукциянын бүдүрүп,
Аш-чөм программанын амы-
лыгдала ботталдырынга
өзөш-биле-даа бол үзүп
кыргын турарлар.

Балыкты өстүрүп көдө-
лөргө Токула Аас, Чөөн-
Чемчикте Сүт-Хөд, Тандала
Чамгыт болгаш республика-
да эске-даа райондарында
чамдык хөдөлүлүгүзүз
ойнап турар. Балыкты өс-
түрүп, көдүлгөдүр дөш моон

мурунда чылдарда Сүт-Хө-
дө кыш-даа хөдөлгөлерин
кылдылаан. Ыччала-даа олар
түнөс чок артып турган.
Сөөлү чылдарда алаа дүргөн
өзүлгө пелаял дээр балыкты
салганынын соода ол алаа
таарым, хөй-биле өзүп на-
вүдөөн. Ам оон багай эвес
«дүжүдү» ап, республика
чурттакчыларына сатпч тур-
лар.

Хөдөл балык эки ажаал-
даны, четтир чөмөгөргө
нөзөр. Бир эвес балыкты
чир чөм-биле хандылар бол-
за, бир балык 200—250 грамм
немелде деңгээл берип болур.
Мын бо чөмөк бөзүн балык
продукцияны кайы хөй
күрүлгөлүк тургузуп, аш
болурунга балыкка болур.
Сүт-Хөдүн балыкын эрткен
чылдын тудуп, ажылган эге-
лөң.

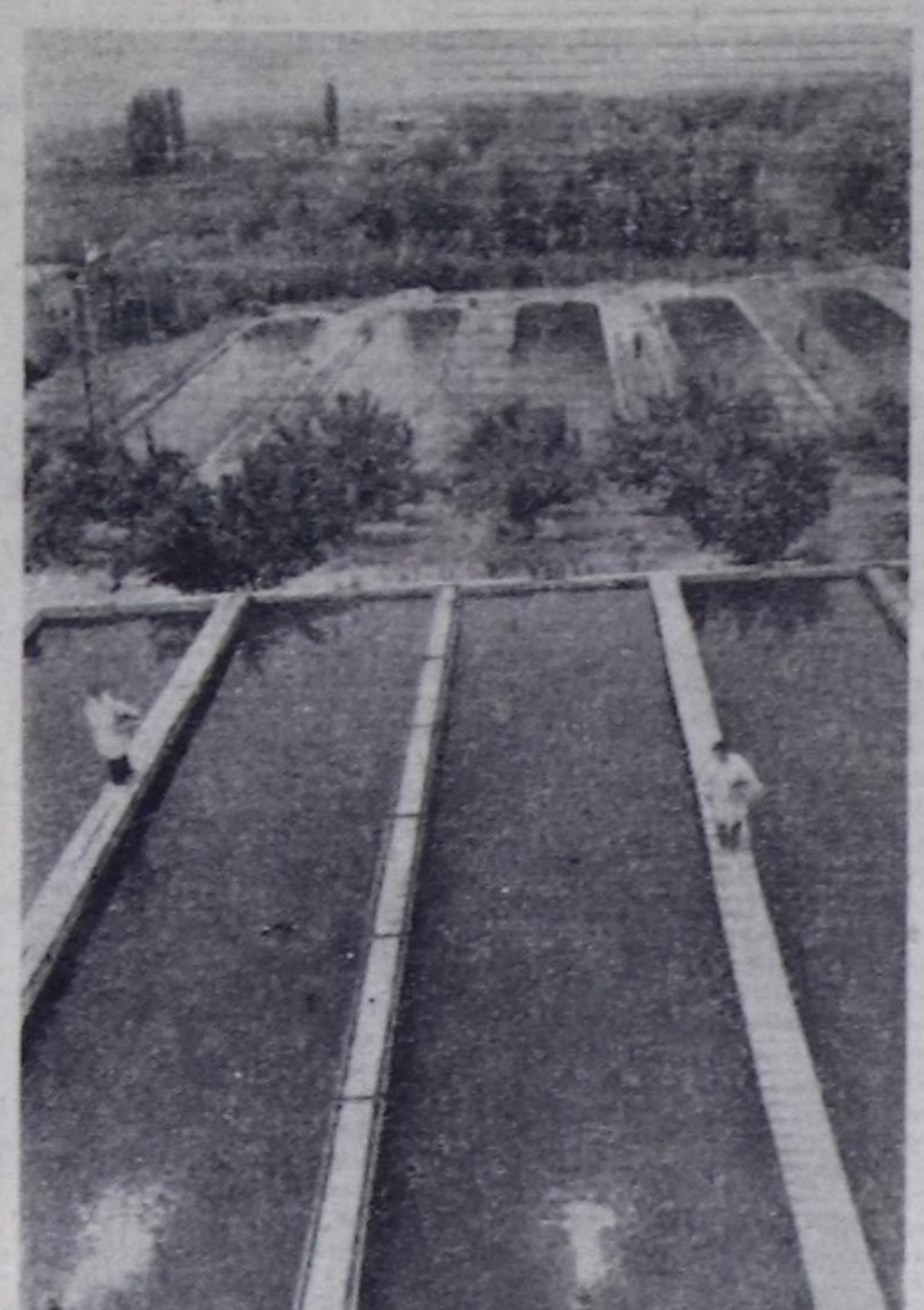
Быркы Токуун Аас тал-
де балыкчылар бригадазы бо
чылдын бирги чартында ба-
гай эвес түнөлдөргө ажы-
дал турар. Бригада кеңигү-
лөң ай, квартал планнарын
күүседир талаа-биле өске
коллективтерден үр-түнө-
лөң болуп, социалистг ча-
рышка шаңалдыг черин
өзөң турар.

Өске бүгү коллективтер-
биле бир дөмөй, Тыванын ба-
дыкчылары күш-ажылы мар-
гылдаа доктаамал кыргып,
оон негелделерин күүсет-
таан, бир демниг аймакка
турар.

Тыванын балык тудар бо-
лаш ову өстүрүп, көдүлгөдүр
турар коллективтерин муру-
ндун кол сорулга бар: ол бо-
ла. Аш-чөм программанын
амыралда ботталдырынга
үзүп кириштиришкан, он
бирги беш чылдын ийги чы-
лы чедипкинерин доозары
болур.

Б. МААДЫ.

Бөгүн-Балыкчынын хүнү

Армян ССР. Севанниң балык комбинаты чылдын-па
1200 тонна аңгы-аңгы балыктарын берип турар. Ол-
та, выш-биле чергелесте Севанниң суратгы алпарган форель
дөр балык өстүрүп, ону көдүлгөдүр аймакка чоруу турар.
Чылдын-па ол хөдөк форельдин 8 миллион үргөнгөн са-
лып турар.

МУРУКТА. Форель өстүрүп ажыл-агый. Ол бо чылдын
чонга 65 тонна балыкты бөр.
М. ШАХБАЗЯНИН. Фотоу.
СЭТА-ның фотоушканы.

рудулгазын улап-баштан че-
раан. Москва чартырынын
аланан Ильичиниң санааы
сорулар аймакка амын эге-
лөң. Оон сүмелери, санал-
ды болгаш чуттаалыг бөдөл-
дөр лависылаа дөш-бү-
тү болгаш бүгү талаа хө-
жү, сайыраарына үлөш
четтөөсө ужу-дуга бол-
луп келген.

Советке канчаар аймак-
ларын үлестир Ленин хөй
кыргып турган чөй. Ол
үлөс Совет эрге-чартыгын
бүгү органынын амын-
нын денелин бедиринге
ажык улуг ужу-дуга бол-
ган.

1920 чылдын март 6-да Мо-
сква Советинин хурадалыг
чүвө чуттаалы. И. И. Ленин
ажыл-агый тургузушкуну
нүзү бери элестегил тодарай
сорулгаларын ийги үндүргөн.
Ол Москва ажылчыларын
ошарын күүсөдиринге үлөс
болурунче кылгырган.

Ильичиниң күш чоравы-
нын, оон чачыларын бол-
гаш сүмелерин дөш хөй
москвалыктын эрге-шуду-
гу күш-ажылдын, СЭКП Төп
Комитетинин болгаш Совет
чачытын улуг дуазазын
аымында амдыралда бот-
танган.

Ильичиниң хөй талаалыг де-

путат амы-чорудулгазы. оон
аймакка улуг бүгү ажылы.
Советтерге болгаш депутат-
тарга оон салып чораван
өзүлгөдөр улуг депутаттарын-
ын, бүгү совет кыргыч-
боттарын балык ботурун,
ышкан түзүлгө, аймак
дугаарын, тодарай, эле-
мент болгаш чүвө чамдык
шын ут-тинг болур.

1924 чылдын февраль 7-де
эрткен Москва Советинин ре-
волюциянын баштыкчынын
алдар-адына тураскалган
элөк чөп пленуму найым-
салдык бүгү ажылы чөм-
нарын чамдык аай соруун
илертирген: «В. И. Ленин
ниң Советте кеңигүлгөсүнүн
дөшкөдөгү Москвалык ажыл-
чы чачынын депутаттарын
ылдыр, монгол артыгар,
Владимир Ильичте тышкан
дугаары 1 балетти Советке
сорулган өске депутаттарга
моон сонгаар бижип бербөс
деп доктаады ху-дөөн алган
деп, деннин мандатка ат са-
лып тура, Советтин күсө-
комунун даргазы В. Ф. Про-
мислов сактылган. Оон бөр
доктааттын чачыг дугаар
Москва Советинин чам чыл
бүрүзүлгө эгелде № 1 де-
путат мандалын Владимир
Ильич Ленинниң адына би-
жиш турар.

(СЭТА).

БАЛЫКЧЫЛАРЫНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Бистик чуртувустун балык
ажыл-агый балык тудар
улуг флоттук. Балык аймак-
дал кыдыр бүдүрүлгө, дал-
ла порттары, балык өстүр-
лөң болгаш хөй ажыл-агый-
лары, салыг-бүдүлгө комп-
лектери хөжүм турар.

Адырын аймакчыларын
Балыкчынын хүнү беш чыл-
дын ийги чылдын даал-
дарын күүсөдиринин талаа-
биле күш-ажылч бөдөлү-
гүлгө-биле уткуштур турар.
Профессионал байраалга ту-
раскалган байырыг хура-
л Москва июль 9-та болган.

Президиумда — СЭКП ТК-
нын Политбюро кеңигү-
лөң, СЭКП ТК-ның секретары
М. С. Горбачев, ССРЭ-ның Ми-
нистрлер Чөвүлелиниң Дарга-
зын орачакчы З. Н. Ну-
риев, СЭКП ТК-ның кидис
эргелечкенин орачакчылар
М. И. Поляков, В. К. Ки-
селев, министр-вожарын
болгаш ведомстволарын
удуртукчулары, артыктер,
спецалисттер, социалисттер,
шынштык мураччылары, на-
йымсалдык хөй-лөңтөңүн
төдөлгөчлери.

Чурттуң Аш-чөм програм-
манын бар аралар-биле
улуг-хууш кыргыры, аймак-
дал амыктын болгаш шына-
рын бедиринге адырын
коллективтеринин беделин
илеткеш — ССРЭ-ның ба-
лык ажыл-агыйнын минис-
три В. М. Каменев, санаа бер-
генер демдөөлөң.

Беш чылдын күжүлгөсүн
инг даалгаларын, СЭКП ТК-
нын май (1982 ч.) Плену-
мун шынштыларын күүсөдир
дөш бүгү күжүн, билин,
дүргүзүлгөдүн хураал-
дын кыргычтарын ху-дөө-
лөң.

Совет-Француз экипартын
ужу-дугушкуну чедипкинер
эрттирген — азы-бүрү со-
циал-политика тургузугу
чурттын үр-түнөлдөгү бол-
гаш найы-даа талаа амыктын
кады аймакчыларын,
табышкын болгаш эрте-
мектиг дөшкөдөгү эрге-
ажыктыгына таарымчалыг
кады аймакчыларын чырат-
кылаачы үлөсөр-чө-дө-
лөң. И. А. Тихонов чуттаалы.

Космоска калы чорудар ше-
пелдег бөдөлгө болгаш ко-
моска хайымныкын улуг
ажыл үзүлгө бистин чурт-
тарымын космонавтыларын,
артыктеринин аразына
ажылда демниг болгаш би-
чишкын чорутуу тургу

БАЙЛАА

3-кү арын ● 1982 ч. ● июль 11.

ХАНЫ ТАНЫЖЫЛГА

Тываның чурукчулары Красноярскийн чурукчулары-биле доктаамал быжык харылзалаат. Тываның чурукчулар коллектив РСФСР-нн Чурукчулар сөлбөрүнн Красноярск салбырынн филмалы болуп элзэн үедэ турган. Ынчан Красноярск крайның чурукчулары тыва уран чурукчуларга быжык эвес дузаны чедиргенер. Ол харылзала бо хүн-нерде-даа уламчылап быжыгып турар.

ССРЗ-нн 60-чыда оннга турсааткан Красноярск крайның бистик республикага хүнеринге холбаштыр Красноярск чурукчуларының делегейге Кызыл Сибириниң бойдузунуң чаржым болгаш крайның хей талаагы улуг чаартылгаларын чуруп көргүскен. Уран чуудук алдарлыг амыдакчы Д. И. Карагановтун графикасын Красноярск хей талаагы сайгырт турарын херечилеп турар. Ынчуг графика кылдырыкчы болгаш, нарын техниканынн талаа-биле Японияны уран чуудук суражам. РСФСР-нн улустун чурукчузу, Чуваш АССР-нн алдарлыг чурукчузу В. И. Мешков булукча шингээди алган болгаш амыдакчы турар. Ол чурукчуның ынак темазы Звенига. Соңгу чүктүң ак харын, ыштарынч, динг амытанарын болгаш өске-даа чүвөлөргү хевир-дурзулуну шынап-ла Соңгу чүктүң өкнери-биле көчүрүп-ла нарын-биле көргүзүп турар. Соңгу чүктүң халазын, өкнелдирген өңүт ирритини, хүн ирриниң канчаар көстүрүн онзагы-биле көргүскен.

Делегейден Ленинниң темаларга М. Глазуновтун чогадыкчы амыдакчы Сибириниң эрги сууру Шушескоениң девисээрин. В. И. Ленинниң ады-биле холбошкан черлерин байдалым ол үеге харылзаштыр көргүзүлзүн.

Бойдус биле кижиниң туугаш харылзалаанын В. Сиворозовтун графика амыдакчыларга көргүскен. Оң «Хилба», «Сибирь тоору», «Аң азырачы!» деп амыдакчыларга тайга кижилериниң амыдаларын шыныктырып уран чараш илереткен.

Хорайның туугаштарының архитектураның, кижилериниң чаргыкчы куш-аыялы С. Афанасьев, Н. Солонинов оларның чуруктарында көр бис. РСФСР-нн уран чуудукчулар амыдакчы Т. В. Ринель болгаш РСФСР-нн алдарлыг чурукчузу Р. И. Рукавникова чогадыкчы амыдакчы Салга ханы ынакшылы-биле харылзашкан. Оларның аныяк-биле чурат чалым тинде хады, туманын эртен, өңүр чечеттерин дагыгыштап анзаланып турар.

Чурукчу С. Орловтун «Хаксия» деп графиказын дээр биле чериниң чалгыс дээр туугун, ынаа амыдакчыларын мөгүзгөн болгаш минута санында өскерлерин дамчыларын оралдышкан. Ховунуң чүс-чүс чылдарда өскерлиш чок турар тейлеринде бичи туман көдүрүп үнүп, чиги-биле ужуукаш, оон булууттар болуп дээр шаары үнгеш, кап-ла үнген черинге өшкү час болуп элзээрин көргүзүп турар.

Делегейниң хемчээли улуг эвес, ыналза-даа Красноярскийн чурукчулар тороон крайның күштүн, байлаан, чараш-назын боттарының чогадыкчы дилзашкыннери-биле, амыдакчылары-биле чуруп көргүскенер.

Баштай келген көрүкчүлөр В. Мешковтун болгаш С. Орловтун автопортрет болгаш сурагыл Красноярскийн чурукчу В. Суриковтун чуратан хөрөм демзэн, алгачкыр.

Т. НАРНАВИНА.

Бистик календарывыс

Бистик үениң кайгамчык талым-чаланын ыраажызы, ССРЗ-нн Күрүнө шаңнаалык лауреады, ССРЗ-нн улустун артисти Сергей Яковлевич Лемешев болуун бүгү чурттагыл музыка, театрын уран чуудунга бараалгаткан.

ССРЗ-нн Улуг театры-биле ыраажы 40 чыл иштинде харылзалап турган. Ол ырынын сцена мастерствоуну уран чечер өвүр-хевирлериниң чырыкылчанчак бүдүн галереяны тургускан. 1925 чылда Опера студиязынга К. С. Станиславскийниң удуртулгазы-биле С. Я. Лемешев бир дугаарында-ла Чайковскийниң «Евгений Онегин» деп операзында Ленинский партиялыг ырлаан. Ол ону 1972 чылдын июнь 30-де 501 удаа күөсеткен.

С. Я. Лемешев ийи-чагыстын репертуарынын уран мерген шыдагаранга улуг күүседикчилериниң бирээзи чоралган. Ол өрүс улустун ырларын, ала-чүртүтүн болгаш даңгык классиктериниң ыры уран чуудун, совет композиторларын чогадыкчы амыдакчы пропагандистеп чоралган. Ол Совет Армияның дайынчыларынын мурнуна, Култура ордулары болгаш концерт залдарына, радио болгаш телевидениениң программаларына ырлап чоралган.

Ону үш Ленин болгаш «Хундуледиң Демдэ» орденнер база медалдар-биле шаңнаал турган.

ЧУРУНТА: С. Я. Лемешев.

СЭТА-ның фотехроникасы.

Чай болгаш уруглар

ЧЕРНИН АНЫЯК ЭЭЛЕРИ

Айт, шары-биле тараа тартып чоралган үе бир кижиниң аныяк чартымын хире эрткен. Тывага массалыг кылхоз тургузушкунуң эгесинден бээр машина-техника, чер ажылдык сайгырап келген. Оң-биле чергелештир уругларын чер ажылдык кырларда, сезоннут үелерде картофель касып, ситен бөдөрлөнгө аңгыда, арай кошпак кичээнге келген. Шынап-ла чөөк-ку чылдарга чедир бистик республикага чалгыс-ла Тураның №1 школанын бүдүрүлгө бригадалары алдарып турган. Өске школалар ону күзеп турган. Сөөлү чылдарда чоорту-ла школаларын бүдүрүлгө бригадалары, чайгы дымталыганын күш-ажылдаргыры калбарып кел чөртүр. Чамзык школаларын бүдүрүлгө бригадалары советтеринге улуг дузаны чедирбешан, өөреникчилерин булукчу күш-ажылга кижиздип, техниканы боттары амыдакчы билдиринге өөренип, оларның профессияны алырын школаларында бөдүргүзүп. Ындыг школаларын бирээзи Сарыг-Септин №2 ортумак школалары болур.

Ол школага өөреникчилериниң чайгы үеде ажылдар бүдүрүлгө бригадаларын эгезин

«Ленинчи өрк» советтерин баазада 1973 чылда эгезден. Ону организация тургузушкунуң мурнакчы ажылдыг башкыларын бирээзи Иргит Араптанович Достай хей ажылдарын кылган болгаш аң-даа ону удуртупшан. Ол боду-ла өөреникчилерин баштап ажылдап кириптер. Кол сорулга-өөреникчилерин чер ажылдык өөредир. Тараан чүүлдериниң дүжүктүрүн чедип алыры ону ажаап өстүрүп турар кижилерин сагыш чок-наашкынды дээрин херек кырынга көргүзүп ужураат. Черин алдарып, чөмүшчилдигени канчаар ажылдаары, тарыыр үезинерин болгаш өзүмнерин тарып олуртуу дөш кылдырар чүвө-ле хей. Хамык ужур чүгдө тарып олуртун каарында эвес, а ону ажаап кылып турар кижилерин сагыш чок-наашкынды херек. Өөреникчилерин чүгдө ажылдаар эвес, оларын негиз аймаа өстүрүлгө эгездеп, тараа тарымынга чедир соңуургалын быжыглаары, черге кыжылдып амыдакчы болгаш холбоору болур. Бо айтырылганын үс бригаданы хей чылда удуртуп келген, агрономия талаа-биле тускай эртемник эвес-даа болза, төвү башкы Иргит Араптанович чедип ап турар.

Ол боду машинаны база эки чорудуп билдир. Бо башкынын болгаш өске-даа башкыларын бир онзагай талаа өөреникчилер-биле калы амыдакчы тургаш кижиздигел-лик ажылдык чорудуп турар. Ажылдык културалыг эгездеп күш-ажылга шыдамык-кай чорукка бодун канчаар тулуп билдиринге чедир чоорту өөредип кээр. Өөредилге-биле чергелештир күш-ажылга дадыгып кижиздигелдериниң аажы-чаны төлөтүп, кижилерин улуг, биче деп хундууш билдирер.

Сарыг-Септин №2 ортумак школанын инитинин көрүм-чурумун үрзөн чоруктар чок болуп турары болгаш доозукчулардан төлөтүп кижилер үнүп турары ында башкылар коллективинин база школа директору С. М. Достайны кижилер-биле амыдакчы билдиринде улуг хамаарылгалык болуп турар.

Көдө ажыл-агыйның аныякчу амыдакчы өөреникчилер школага өөренип турган-ла профессияны шилип алыры, оларын оон ындагы өске өртемдер шилип алырынга канча-ла шалтык болбас, а харын амыдакчылар хей талааны ханы билдир кижилер болуп өөрелер. Чүгдө эрткен чы-

лын ол школадан 22 өөреникчи тракторист эргезин хундууш алган. Чыл бүрүдө чөд андарылгазынга, машина-биле ишек саарынга аныяк ажылчылар конкурзунга Алтайга, Костромага болгаш өске-даа областтарга, хоорайларга барып чемпион болуушан өөреникчилер бол.

Сарыг-Септин №2 ортумак школанын бүдүрүлгө бригадаларына чыл бүрүдө ажылдап тургаш, көдө ажыл-агый талаа-биле тускай билигин чедип алган, оон ында өөредилгезин ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринге тускай мергежилди чедип ап турарлар. Школа сөөдө чамык өөреникчилер, боттарынын советтеринге барган аныяктар бригадаларын тургускаш, мурнакчылар өхүрүндө киргизилээр.

Өөреникчилерин бүдүрүлгө бригадаларынын ажылын эки

организмизмизм дөш сөптөш чарыштын 1981 чылда тилекчилери кылдыр Казань районо өөреникчилериниң бригадаларына РСФСР-нн Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тин пилдирин Кызыл туугу болгаш амаа шаңнаалын тыгаскан. Маала Сарыг-Септин №2 школанын бүдүрүлгө бригадаларынын ажылы көл черия элзеп турар. Ону удуртуп турар башкылар болгаш дуза чедирип турар «Ленинчи өрк» советтерин директору база тускай эртемниклер уругларын күш-ажылдык чогуур кичээлгеи салып турар.

А. АРАПЧОР.
ЧУРУНТА: Сарыг-Септин №2 ортумак школанын бүдүрүлгө бригадалары өөреникчилер налуста өзүмнерин олуртуруга белеттенип турганы; өөреникчи-трактористер.

МУЗЫКАНЫҢ БОЛГАШ НАЙЫРАЛДЫҢ БАЙЫРАЛАЛЫ

Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурзуна

Хей ховук үргүзүлгө келген маргыладаларын база алган саннаарын ылангыт түннөп көргөткөниң соода хувааган-деп, делегей жерининиң даргалы, ССРЗ-нн улустун артисти Ирина Архипова чуталган. Ол конкурс бистик аңгы-аңгы национал школаларын төлөкчилер-биле таным тургашын. Эвилдирген республикаларын төлөкчилер — совет ыраажылар тилекчилериниң аразында хей болганы өөрүнчү. Оортан бистик хей национал совет музыка култураларын хөгжүдүлгө ССРЗ-нн тургустунганын 60 чылдың бүдүрүлгө делегей болур.

Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурзуна тилекчилери боттарынын башкыларын мычар илереткен. Лидия Забияста: Бо шаңнаалды келер үеге чөөк кылдыр санап, бөдүнуң моон сонгааргы ажылдык ону бадымаларын кылдыр мен. Конкурстан Киевке чана берген доран программаларында мөңгү конкурс программалары номерлер кирген тускай концерт эртерген. Консерваторияга өөредилгениң бүгү чылдарында, бо көрүдөгү белеткелчин-даа үезинде мен башкы болгаш даңгыкчымын, оон мурнуна сурагыл ыраажы чоралган Зоя Петровна Христич мөңгү-биле доктаамал кады турган. Күүседикчи мергежилдин болгаш сөрүс киришкенин чөккөөдөр дөш алаа сеткиленип халыктын өөрүп чөттирениниң илереткесин ийи мен.

Паата Бурчуладе: Конкурсымырап болгаш дески составыг конкурсука тилекчи болганымга аас-кежиктир мен. Чогадыкчы планнарында-3. Наимовичиң аттыг театрга-3. Күүседилер, чуртка концертти аян-чорутар.

Аныяк совет хөгжүлгө Викторина Мулдава биле Сергей Стадлер делегейниң П. И.

Чайковский аттыг VII чогадык конкурзуна скрипачыларын аразында тилекчилер болганнар. Олар бирги шаңнаалды болгаш алдын медалдарын алган.

Ийги шаңнаалды болгаш мөңгү медалды Томоко Като (Япония), үшкү шаңнаалды болгаш хулар медалдарын Андрей Хорхе Карденас биле Стефани Чейс (АКШ) оларга тыгаскан. Лауреат аттарын Аниак Руссенге (Франция), Рафл Эванска (АКШ) база тыгаскан. Дипломнар-биле Дора Брачкова, Эммира Даварова (Болгария), Керри Мак-Дермотт биле Тоти Бейкер (АКШ), Иван Желати (Чехословакия) олар демделеткен. Тускай шаңнаалды Со Ен Ранга (КУДР) тыгаскан.

Чая шаңнаатканнар мындагы улуг чедикчилерин салым-чалыга хун бүрүнүң соксаал чок шугуру ажылын, хун бүрүнүң бурунгаарлаанкынын негиз чедип алган. Олар чогадыкчы шыны болгаш деп чергелг демделсе тура-соорукту-биле тилеп үнгөшөр деп, жюриңиң даргазы ССРЗ-нн улустун артисти Леонид Коган чуталган.

Пиаистериниң конкурзуна тилекчилерин база алган. Жюриңиң шилтирип буугаар бирги шаңнаалды тыгаскан. Ийги шаңнааларын болгаш мөңгү медалдарын Пигер Лополу (Великобритания) биле Владимир Обочинков (ССРЗ) олар чаалап алган. Үшкү шаңнаалды болгаш хулар медалды Мича Колмага (Япония) тыгаскан. Дөрткү шаңнаалды Балле Рандлауа болгаш Лидия Гайдука (Индия) ССРЗ, бешки шаңнаал — Мария Ровена Арриетада (Филиппин), алгыш шаңнаал — Нина Кереселде (ССРЗ) болган. Майкл Хьюстон (АКШ), чедип шаңнаал —

Джеймс Барбагалло (АКШ) биле Эмма Тахизинда (Болгария). Чайковскийниң чогадаларын күүсеткени дөш тускай шаңнаалды Михаил Ломовцев (ССРЗ) берген. Ясуки Хироэ (Япония) биле Джонатан Шеймс (АКШ) олар-биле калы ол конкурстун дипломну алган.

Бистик бодун турары-биле аларга, конкурсука онзагай күүседикчи салым-чаланынгар хей болган. Иччалажок чогадыкчы маргыладалың бүгү төлөкчилерге кым-даа ден-дескизи-биле илеретиниң шилтирешкан. Иччангаш бирги шаңнаалды тыгаскан деп шилтирлзеп бис — деп, жюриңиң даргалы ССРЗ-нн улустун артисти Отар Тактакишвили чуталган.

Конкурстун байырыг хаанчы Москва консерваториязынын улуг залында июль 9-та болган. Алаа култура ажылдакчылары, хей-ниитиниң төлөкчилери келген. Конкурстун организастыг комитетиниң даргазы ССРЗ-нн улустун артисти Т. Хренников көрүдөниң лауреаттарына, дипломаттарына, делегей жюриңиң кижигүнеринге, музыкака ынактарын шунтузунга хей хун үргүзүлгө чогадыкчы маргыладалың чедикчилерин доозулганы-биле байыр чедирген. Уран чүгдөп улустар аразында найыралды болгаш калы амыдакчыларыны бижылаарына улуг салдарынын ол демделзэн.

Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурзуна хундууш шаңнааларын оон лауреаттарына болгаш дипломаттарына чылгаланган адыш чаксаакшыны-биле тыгаскан.

Түндүлде конкурстун лауреаттарынын концерт болган.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 11-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 — «Уе». Информастыг программа. 8.40 — Эртеңги гимнастика. 8.55 — «Отуркучу». 9.25 — «Совет Эвилдирген барлаа боон тур мейл». 10.25 — «Надыкчы». 11.10 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 11.40 — «Аш-чөм программалы» — бүгү чуртун окур-хевирлер. «Физик-концерт». 21.00 — «Уе». Информастыг программа. 21.35 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурзуна лауреаттарынын концерт. Консерваториянын улуг залында дамчылдыла.

ИЮЛЬ 12-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 — «Уе». Информастыг программа. 8.40 — Эртеңги гимнастика. 8.55 — Футболга делегей чемпиондында. 10.30 — «Директор амыдакчылар». 11.30 — Телемөдөр. 11.35 — 14.15 — Чалсар. 14.15 — Телемөдөр. 14.35 — «Бистик чедикчилериниң, Документадыг фильмдер программалы: «Кылды чок хоорайлар. «Келер үеге башынар». 15.45 — Улустун аялгалары. 16.00 — «Аныяк чорукчу театры». «Угааның чарал-чечеттенип. Ойнаарактар» шилдигиң баштайгы көргүзүп. 3-кү. 4-кү сериалар. 17.00 — 17.15 — Чалсар. 17.15 — «Бистик» салымчысы. 17.45 — ССРЗ-нн улустун артисти Э. Каняла ырлаар. Вильюстан дамчылдыла. 18.15 — «Алт спортунга делегей чемпионды». Биттинг айт спортунун комплекзинде дамчылдыла.

ИЮЛЬ 13-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
14.30 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурзуна лауреаттарынын концерт. Консерваториянын улуг залында дамчылдыла. 16.50 — «Уе студия». Дамчылдыла политиктиң хайгарганы В. С. Зорин чорудар. 17.50 — Документалдыг фильм. 18.05 —

Редатор В. С. ШАРАВИН
Агаар
Бөгү республикага болгаш Кызылга шокар булууттар, чамдын черлерге чалы-

КИНО
ИЮЛЬ 11-ДЕ
«НАЙЫРАЛ»: «Черини чыда» 9.30, «Өскерлиш чорук дөш тоноар» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Доймовочка» 9.30, 12.30, «Пегыны көрдүр бөт» 11.00, «Ылпактың үрүн чөтпөз аныяк» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «Мария-Мирабел» 10.00, «Эрте-бурун поз-

«Эрес-дидим чорук». Хей сериалыг уран-чечен телефильм. 5-кү сериясы. 19.10 — «Улуг Октябрьниң 65 чымыга үл-күштүр». «Бистик дову надырымы». 27-кү фильм — «1941-кү чыл». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!».

ИЮЛЬ 12-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 — «Уе». Информастыг программа. 8.40 — Эртеңги гимнастика. 8.55 — Футболга делегей чемпиондында. 10.30 — «Директор амыдакчылар». 11.30 — Телемөдөр. 11.35 — 14.15 — Чалсар. 14.15 — Телемөдөр. 14.35 — «Бистик чедикчилериниң, Документадыг фильмдер программалы: «Кылды чок хоорайлар. «Келер үеге башынар». 15.45 — Улустун аялгалары. 16.00 — «Аныяк чорукчу театры». «Угааның чарал-чечеттенип. Ойнаарактар» шилдигиң баштайгы көргүзүп. 3-кү. 4-кү сериалар. 17.00 — 17.15 — Чалсар. 17.15 — «Бистик» салымчысы. 17.45 — ССРЗ-нн улустун артисти Э. Каняла ырлаар. Вильюстан дамчылдыла. 18.15 — «Алт спортунга делегей чемпионды». Биттинг айт спортунун комплекзинде дамчылдыла.

ИЮЛЬ 13-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
14.30 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурзуна лауреаттарынын концерт. Консерваториянын улуг залында дамчылдыла. 16.50 — «Уе студия». Дамчылдыла политиктиң хайгарганы В. С. Зорин чорудар. 17.50 — Документалдыг фильм. 18.05 —

Редатор В. С. ШАРАВИН
Агаар
Бөгү республикага болгаш Кызылга шокар булууттар, чамдын черлерге чалы-

КИНО
ИЮЛЬ 11-ДЕ
«НАЙЫРАЛ»: «Черини чыда» 9.30, «Өскерлиш чорук дөш тоноар» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Доймовочка» 9.30, 12.30, «Пегыны көрдүр бөт» 11.00, «Ылпактың үрүн чөтпөз аныяк» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «Мария-Мирабел» 10.00, «Эрте-бурун поз-

КЫЗЫЛДАН
18.40 — Телемөдөр.
МОСКВАДАН
18.55 — «Партияның планнары — улустун планнары». Канис-Анискиев одала энергетика комплекзин. Дамчылдыла СЭКП-нн Красноярск крайкомунун бирги секретары П. С. Федорко киржир. 19.25 — Футболга делегей чемпиондында. 21.00 — «Уе». Информастыг программа. 21.35 — «Ленинградтың аялган-хундууштары. Фильм-копект. 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35 — 23.15 — «Поззия. Николай Гильен».

ИЮЛЬ 13-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
12.00 — Уругларга фильм. «Кестякчыгет». А. Рыбаковтун тоонкуу буугаар тургускан. 1-кү серия. 13.10 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурзуна лауреаттарынын консерваториянын улуг залында концерт. 15.50 — Телемөдөр. 15.55 — «Кайган — Чалсар».

КЫЗЫЛДАН
18.00 — «Иран ортулуктун чамыды». Мультифильм. 18.30 — «Чаралалар, пейлалар».

МОСКВАДАН
18.40 — «Улуг-күлчү». Мультифильм. «Обита-3».

КЫЗЫЛДАН
17.55 — «Отугат». Дамчылдыла. 19.25 — «Испан миниятурлар» балеттен Антулуван-ның тангызы. 19.30 — «Алия төвү». Информастыг-публицистика программалы.

МОСКВАДАН
20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Мюнхгаузенниң ужурадылар». Мультифильм. 4-кү серия. 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Уе». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — «Бистик өөреникчилер». Уран-чечен фильм.

«ЕНИСЕЙ»: «Дайынмың тымызла фронт» 17.00, 20.00 шактарда.
ИЮЛЬ 13-ДЕ
«НАЙЫРАЛ»: «Кедерел» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Туттурбас алаан негекчилер» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, «Дамды» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Чараш кыс болган каржы кижик» 14.30, «Өргөз көчүзүңа кирген» 17.00, 20.00 шактарда.
«ЕНИСЕЙ»: «Дайынмың тымызла фронт» 19.30 шактарда.
«ЧАПГЫ»: «Мария-Мирабел» 15.00, «Лейтенант Канчогун шыны» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.